

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB
1952

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

1952

*With Summaries in English
Mit deutschen Zusammenfassungen*

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS
1952

Forside: Stabelhøje ved Agri på Mols

Redaktion:
P. V. GLOB

Copyright 1952
by
Jysk Arkæologisk Selskab

Printed in Denmark
by
Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

Clicheer:
Hammerschmidt — Århus

Jysk Arkæologisk Selskab

satte dette Kuml

for

THERKEL MATHIASSEN

på 60-årsdagen

5. IX. 52

og gav det følgende

INDHOLD

<i>Johannes Brøndsted: Forord</i>	6
<i>Mogens Ørsnes-Christensen: En gravhøj i Sevel sogn</i>	9
<i>Elise Thorvildsen: Menneskeofringer i oldtiden</i>	32
<i>Anders Kragh: Stenalderens flintteknik</i>	49
<i>Sigvard Skov: Et middelalderligt skibsfund</i>	65
<i>Hans Norling-Christensen: Gravfund fra Borritshoved</i>	84
<i>P. J. Riis: En jysk antiksamling</i>	93
<i>S. Vestergaard Nielsen: Stendyngegrave fra jættestuetid</i>	109
<i>Peter Riismøller: Frøya fra Rebild</i>	119
<i>Joachim Werner: Nørrejske bronzebælter fra jernalderen</i> ...	133
<i>Harald Andersen: Fra tomten af en sløjfet høj</i>	144
<i>C. G. Schultz: Jellingebægeret — vor ældste kristne kalk?</i> ...	187
<i>Harald Andersen: Vinterudgravning i Braa</i>	199
<i>Jysk Arkæologisk Selskab</i>	206

VINTERUDGRAVNING I BRAA

AF HARALD ANDERSEN

Der er noget djævelsk og spændende ved en telefon, ikke mindst den, der står på arkæologens skrivebord. Den kan ringe ham ørerne af. De særeste og sureste ting kan vælte ud af dens tragt. Men een gang af tusinde er dens tale som sød musik, og han skynder sig til toget og til et sted, hvor noget nyt og mærkeligt er kommet frem af jorden. Een gang af tusinde, ja -. Men kun een gang af titusinde bringer en ringen så forjættende bud som den, der forstyrrede min arbejdsro om aftenen den 27. februar 1952.

Manden i den anden ende af ledningen var Horsens-egnens vulkanske amatørarkæolog, kaptajn Holmfeld. Hvad han fortalte, lød næsten for godt til at være sandt. Med sindet fuldt af uro drog museumsassistent Jørgen Meldgaard og jeg næste morgen afsted til Braa – en lille by sydøst for Horsens. Men tvivl og onde tanker henvejredes i gårdejer Paaskes stue. Ingen ved, hvad de kommende år vil bringe af fund. Men

Meldgaard og jeg glemmer ikke så snart synet af de grønne tyre på lysedugen.

Historiens egentlige begyndelse er langt fra at være usædvanlig for den slags sager. Under efterårets markarbejde stødte gårdejer Paaske og hans søn på et par store sten. De lå i vejen for ploven, og nu i februar var der tid til at tage dem op. Det blev nødvendigt at tilkalde smedemester Mikkelsen, hvis talent for behandling af store sten er velkendt i Braa. En del mindre sten blev fjernet, og man begyndte at bakse med de store. Herved kom der nogle sager frem, som i første omgang opfattedes som dele af en gammel cykel. Teorien blev dog hurtigt frafaldet, for nu kom der ting for dagen, som ville have set mærkelige ud på det moderne, tohjulede køretøj – tre massive bronzetyrehoveder, tre svære bronzehanke, to stykker af en meget stor jernring, en mængde sammenkrøllet bronzeblik m. m. Graverne var desorienterede. Hvad var dette? Var det nyt eller gammelt? Ret længe varede det dog ikke, før man bestemte sig for det sidste. Det er findernes store fortjeneste, at de så hurtigt blev klar over, at de stod over for et oldtidsfund, og at de reagerede, som de gjorde oven på denne opdagelse. For kaptajn Holmfeld, som nu blev tilkaldt, var der ingen tvivl. Det fundne var resterne af en vældig bronzekedel. Med vanlig snarrådighed greb han telefonen og slog alarm til Forhistorisk Museum, som han tidligere flere gange havde haft forbindelse med.

Den udgravning, som nu fulgte, var af en art, som man kunne ønske sin bedste ven og unde sin værste fjende. Der skal – for at tage ubehagelighederne først – bronzetyre til, for at man frivilligt indlader sig på at grave oldsager ud med små spatler og håndtere blyant og tegnebræt på en stormomsust bakketop i februar, når temperaturen er flere grader under frysepunktet. Lidelser og glæder deltes broderligt af kaptajn Holmfeld, gårdejer Paaske, magister Bibby og undertegnede. Man kan vist ikke sige, at vi led i stilhed, og det var måske godt det samme. Vor jammer blev nemlig hørt af smedemester Mikkelsen. Et storsejl fra en strandet kutter blev hentet og spændt op i vindsiden. I læ af det blev en gasflaske opstillet, og et gasapparat blev tændt. Derhen tyede vi nu med korte mellemrum for, som Plinius siger, »at varme vore af nordenvinden stivnede indvolde«.

Det er yderst sjældent, arkæologer har lejlighed til i marken at undersøge et fund som dette. Den triste regel er ellers, at alt er taget op, når man når frem til stedet. Ikke en stump ligger tilbage i sit tusindårige leje. Alt er gennemgravet af den glade og alt for ivrige finder. Også her var der sket skade – det lader sig ikke nægte. Men noget var dog levnet, og nok til at give os et fuldt pålideligt billede af fundets art og måden, hvorpå det i sin tid var lagt i jorden.

De to store sten lå endnu tilbage i det gravede hul, lidt forskubbet

fra deres oprindelige plads. Da de var opmålt og fotograferet i et lidt mere rummeligt udgravningsfelt, blev de – atter ved smedemester Mikselsens hjælp – fjernet så lempeligt som muligt (hvilket ikke var så forfærdelig lempeligt). Nu var vejen banet for de afsluttende undersøgelser. Under stenene tegnede sig et mørkt fyldskifte – bunden af en gravet grube. Om tømningen af denne grube samlede spændingen sig.

To tyrehoveder havde gruben gemt til os. De kom frem under spatlerens forsigtige skraben – først et horn, så et stort, godmodigt øje, tilsidst hele det udtryksfulde hoved. Braatyrene er af en sjældent fredsommelig race. En mærkelig, langhalet fugl kom også for dagen. Hvor den hører hjemme er det ikke til dato lykkedes at opklare. Derudover fandtes bronzeblik i store mængder, større og mindre sammenkrøllede stykker.

Hvad der er sket her på marken i Braa en dag for to årtusinder siden må omtrent være dette: En vældig bronzekedel er blevet hugget, revet og slået i stykker. Et hul er blevet gravet og stumperne kastet deri. Ned i hullet er væltet to store sten. Flere mindre sten er smidt ovenpå. Jord over det hele.

I sin helhed består fundet af følgende stykker: fem tyrehoveder, tre svære, støbte hankbeslag med slyngede ornamenter og uglehoveder, en meget svær jernring, som er brudt i to dele, men som har været ca. en meter i diameter, tre sammenbøjede bæreringe af jern, en del svære hullstøbte bronzestykker, en mængde bronzeblik, nitter og – mærkeligt nok – talrige læderstumper. Endelig den omtalte fuglefigur (der ikke synes at høre til kedlen) og en jernøkse. Hvordan kedlen har set ud, er vi så småt begyndt at få en forestilling om efter de sammenlægningsforsøg, som er foretaget, dels på Forhistorisk Museum, dels på Nationalmuseets konserveringsanstalt. Den synes at have været halvkugleformet, men dog noget indsnævret foroven. Om randen har den store jernring siddet. Umiddelbart under randen har de tre bæreringe været fastgjort ved hjælp af de tre svære hankbeslag. Bæreringene har været bronzebetrukne og har vendt opad. Karret har sikkert slet ikke været indrettet til at stå. Det har været ophængt i snore som en kæmpemæssig heksegryde. Tyrehovederne har siddet to og to sammen lidt under randen – eet på hver side af hver af de tre bærearordninger. Hertil skal bruges seks tyrehoveder; men fundet indeholder kun fem. At et hoved skulle være overset ved udgravningen kan – trods fundets ublide fremkomst – næsten udelukkes. Al den opgravede løse jord, som ved vor ankomst lå omkring findestedet, blev straks gennemløst og sigtet. Hovedet må være gået tabt allerede i oldtiden – måske da kedlen blev sønderslået, måske mange år før. Karrets kæmpemæssige underdel er vistnok lavet i eet stykke, der ved hjælp af nitter er fastgjort til kedlens »hals«. Hvordan læderet har været anbragt er stadig en gåde. Under udgravningen fandt vi et par gange læder, der sad klistret op ad det tynde bronzeblik. Har karret været ompændt med

læderremme? En forstærkning kunne nok tiltrænges. Det er vanskeligt at forestille sig, at den næsten papirtynde bronzevæg skulle kunne holde til det kolossale tryk, som må opstå, hvis man fylder et sådant kar med vædske. Kedlen har jo nemlig været uhyre stor – langt det største oldtidskar, som er fundet i Danmark. I diameter har den nok været omkring 120 cm. Om dens dybde kan endnu intet siges.

Det er vanskeligt at forestille sig dette kæmpestore og visselig ikke særlig let håndterlige kar anvendt i en jernalderhusmoders køkken. Kedlen har nok snarere været et helligt kar, brugt ved ofringerne og til slut selv ofret. At det er ofret, det kan næppe drages i tvivl. Hvorfor skulle man ellers brække, rive og flå det i små stykker, krølle disse stykker sammen til ukendelighed og begrave dem under et par store sten? Sådanne ville man bestemt ikke behandle en hengemt skat, som senere hen skulle graves op og bruges efter sin bestemmelse. Skikken at ødelægge gode, nyttige brugsting og forvandle dem til gammelt metal er jo også velkendt fra andre fund – sidst mødte vi den i det store våbenfund i Illerup ådal. De to fund, Illerup og Braa, og mange andre med dem har i den grad samme præg, at man ikke kan være i tvivl om, at baggrunden for dem er den samme. Er Braakedlens henlæggelsesmåde således velkendt, så er stedet, hvor den er henlagt, til gengæld usædvanligt, thi mosen plejer at være det foretrukne offersted.

Ingen dansk smed har kunnet rose sig af, at Braakedlen var hans værk. Den må være kommet til Danmark langt fra syd. Ornamentikken viser klart dens keltiske oprindelse, og at den må være blevet til i århundrederne kort før Kr. F. Kedlens brugstid falder altså i en af vor oldtids fire stormfulde perioder, hvor krig og ufred sønderflængede de ellers fredelige bondesamfund. Ufredens årsag var ikke som i yngre stenalder fremmede hæres indtrængen, heller ikke imperialistiske tilbøjeligheder hos landets egne indbyggere som senere hen i vikingetiden. Snarere kan man sammenligne med folkevandringstidens uroligheder, hvor dønningerne af fjerne folkebevægelser og krige bredte sig til Nordens lande. Hovedårsagen er dog nok at søge i selve naturens leg med menneskene – i det barske, regnfulde klima, som brat satte ind i disse århundreder, fremkaldte misvækst og nød og drev folkene ud på gigantiske togter sydpå, togter, som bragte selve verdensstaden Rom i fare. Braakedlen kan meget vel være bytte, som kimbrenne har hjembragt fra et af disse tog.

Hvordan gik det siden med kedlen? Gjorde den mon tjeneste i en hjemlig helligdom før den kom i jorden? Hvorfor blev den ofret? Hvad var det, man ville opnå hos guderne? Hvorfor har en jernøkse fulgt kedlen i jorden? Har den været brugt til at sønderslå kedlen med, eller har den også spillet en rolle ved tempeltjenesten? Sådanne kan vi spørge til dommedag.

Braakarret har ingen særlig nære frænder her tillands, men nok fjernere familie. Flere steder i landet er der fundet store kedler fra denne tid – ofrede kar nedlagt i moser, eller gravkar med dødes aske. Som oftest var de i samme sørgelige forfatning som kedlen i Braa. Berømtest af dem er Gundestrupkarret, der i alle måder – undtagen i størrelse – overgår Braakarret. En anden billedkedel – fra Rynkeby på Fyn – er nok den, der kommer vort fund nærmest. Også den er prydet med tyrehoveder, og løse tyrehoveder fra lignende, ikke bevarede kedler er fundet flere steder i landet. Der synes altså at have været et vist behov for denne slags kedler i denne tid, siden så mange af dem er ført herop. Og det kunne jo tyde på, at kedlerne – og muligvis også tyren, hvis billede smykker dem – har spillet en rolle i tidens religion også forud for den ofring, som satte punktum for kedlernes brug.

Guld, sølv, metal og al anden skat, som findes enten nedgravet eller forborget i jord, skov, mark, hus eller andetsteds og ingen kender sig ved, det kaldes danefæ og hører kongen alene til og ingen anden. – Således bestemmes det ved forordning af 22. marts 1737. At Braakarret indfanges af denne gamle lovparagraf kan næppe bestrides, og hvem der nu efter fundet er dets ejer fremgår altså klart af ovenstående. Århundredgammel sædvane har ført med sig, at kongens skatte af denne art nu opbevares på Nationalmuseet, og det er blevet denne institution, der som landets hovedmuseum administrerer danefæloven.

To ting taler for rimeligheden af denne ordning. For det første sikkerhedsmæssige grunde. For det andet, at videnskabeligt vigtige fund bør være, hvor den arbejdende videnskab er. Det mere følelsesbetonede argument, som man undertiden hører fremsat, at tingene »hører hjemme på Nationalmuseet«, kan man tage sig lettere. Andre hævder med lige så stor ret, at sagerne hører hjemme, hvor de er fundet.

Braakarret har praktisk talt ikke nogen metalværdi og er altså et dårligt objekt for tyve, så man kan se bort fra sikkerhedshensynet i dette tilfælde, og Forhistorisk Museum, som i 1950 opstod af det gamle Aarhus Museum, er en videnskabeligt arbejdende institution. Anerkendende dette indvilgede Nationalmuseet beredvilligt i at deponere karret på Forhistorisk Museum. På samme måde er danefæ – ganske vist mindre værdifuldt danefæ end dette – oftere deponeret på provinsmuseer. Hvad angår fundets konservering ønskede Nationalmuseet denne foretaget på sin egen konserveringsanstalt, men overlod til Forhistorisk Museum at afgøre, hvorledes karret til sin tid skal istandsættes.

Den trufne ordning er i Braakarrets tilfælde fuldt tilfredsstillende. Dog bør det spørgsmål tages op til overvejelse, om man ikke bør gøre det, som nu er en nåde, til en ret. Det er vanskeligt at se, at Forhistorisk Museum, der er videnskabeligt ledet og dertil arkæologisk institut ved

et universitet, hvor der uddannes arkæologer, skulle have mindre brug for videnskabeligt vigtige fund end Nationalmuseet. Sagen er jo nemlig den, at der med oprettelsen af det jyske museum er skabt en situation, som ikke eksisterede, da loven – og sædvanen – blev til.

Efteråret 1952 gravedes der igen i Braa – desværre under næsten samme klimatiske omstændigheder som første gang. Undersøgelsen gjaldt denne gang fundstedets omgivelser, hvor forskellige punkter syntes lovende. Der fandtes dog ikke flere kedler, hvilket næsten også ville have været for overvældende, og heller ikke andre ting af særlig interesse kom for dagen. Freden har derefter sænket sig over Braa.

For gårdejer Søren Paaske er den erstatning, som han modtog fra Nationalmuseets danefækonto, nok kærkommen, men dog mindre værd end glæden ved at være den, der gjorde et stort oldtidsfund. Den ene af de to store sten, som lå over kedlen, vil han lade forsyne med en kort indskrift og rejse på findestedet, for at det ikke skal glemmes, at her fandtes Braakedlen.

Søren Paaskes gård har matrikelnummer 1 a af Braa, hvilket har sin særlige interesse, når man samtidig får at vide, at Braa er den første by i landet, som blev udskiftet. Det skete for 170 år siden, i 1782, og for Paaske og hans familie er dette år et mærkeår. Men mon ikke året 1952 vil blive husket lige så længe i denne slægt?

S U M M A R Y

The bronze cauldron from Braa.

In the village of Braa, southwest of Horsens, in February 1952, the remains were found of a huge bronze cauldron – a piece of imported Celtic work fashioned in the centuries immediately preceding the birth of Christ. It was undoubtedly an offering to the gods, as it had been broken into hundreds of pieces and placed in a pit dug to receive it. On top of it were laid two large boulders and a number of smaller stones.

The cauldron had had a diameter of about 120 cms. and is therefore the largest metal container known from Denmark's prehistoric era. It has still not been assembled but, so far as can be judged, it was hemispherical in shape though narrowing slightly towards the rim. A massive iron ring was set around the rim and immediately beneath this were set three massive bronze handle-mounts, curved and decorated with twining ornamentation and owl's heads. These mounts had held the iron ring-handles, which were covered with bronze and had pointed upwards, showing that the cauldron was designed to be hung up. It was probably incapable of standing on its thin baseplate. Five bulls' heads in bronze belong to the cauldron. Originally there must have been six, as it can be seen that the heads were placed in twos, one on each side of each of the three handles. The belly of the cauldron, of thin bronze sheeting, had

been rivetted to a short neck. A number of fragments of leather, found together with the pieces of bronze, have still not been explained, but they appear in some way to have been positioned upon the outer surface of the cauldron. Nor has a place yet been found for the figure of a bird – it is possible that it did not belong to the cauldron. Together with the cauldron was found an iron axe.

Several cauldrons of a somewhat similar type have been found in Denmark. The best known is the large silver cauldron from Gundestrup peat-bog in Himmerland.

The Braa cauldron will be preserved at the Prehistoric Museum in Aarhus.

Harald Andersen.

Den store jernring, der har dannet karrets mundingsrand, fremvist af kaptajn Holmfeld.

The big iron ring which was set around the rim of the cauldron, exhibited by the amateur archeologist Captain Holmfeld.